

Принципи за възпитаване – развитие, същност и актуално звучене

Терминът принцип произлиза от латинската дума *principle*, което означава ръководно начало в живота, убеждение; изходно положение в науката, идеологията, политиката, отношенията, дейностите на хората. Принципите на възпитание са основно начало, върху което е построена възпитателната система, осигуряваща оптимално въздействие и резултати. Те са фундамент на възпитанието, който има теоретико-приложен характер. Чрез тях се осигурява подходящо, квалифицирано въздействие върху личността, както и оптимални възпитателни резултати.

Същност и видове педагогически принципи

Проблемът за принципите на възпитанието принадлежи към методологическите проблеми на педагогиката и на теорията на възпитанието. Много автори го третират като фундаментален проблем на педагогическата наука в общите основи на педагогиката. Принципите на възпитание са неразривно свързани и произтичат от същността и закономерностите на възпитателния процес и са основа на нормативността в осъществяването му. Те са и системообразуващ компонент на педагогическата система, взаимосвързани са с целите и водещите идеи на възпитанието, представени в педагогическите парадигми.

Съществува деление на различните видове принципи в педагогиката. На първо място това са *научнопедагогическите* изследователски принципи, които се отнасят до методологията на педагогиката и съответстват на общонаучните принципи, но са конкретизирани съобразно спецификата на педагогическото познание. Друг вид принципи са *общопедагогическите* принципи, които се отнасят до цялостния педагогически процес. Съществуват принципи *на образователната политика* на изграждане на системата на образование, принципи за подбор *на учебното съдържание*, заложи в основните документи - учебни планове, програми и учебно-помощна литература за осигуряване на образователния процес. В съвременната педагогика се отделят като специфични и принципите на *управление и ръководство (мениджмънт)* на училището, образователните институции и на педагогическите системи.

Отдавна утвърдено е и делението на педагогическите принципи на *принципи на обучението (дидактически принципи)* и *принципи на възпитанието*. Възприет е подходът на *бинарна система на принципите* – отнасящи се до основните положения, които ръководят субектите на педагогическото взаимодействие. Възпитанието се разглежда в широк и тесен смисъл на думата, но без да се отграничават отделни принципи. Възпитанието в широк смисъл се съотнася по-често с обществени закономерности, идейни и миросгледни основания, а в тесен смисъл – с научни парадигми и походи, ориентирани към постигане на конкретни цели.

Диференциране на възпитателните принципи на *общотеоретични* по отношение на това дали са общи принципи на теорията на възпитанието или *специфични принципи*, върху които се изгражда практическата възпитателна дейност, насочена към достигане на високо качество на педагогическия труд и равнище на възпитаност на учениците. *Конкретните принципи* могат да се отнасят до възпитателната работа по отношение на нравственото, естетическото, трудовото, физическото, умствено формиране на личността.

Разграничава се и теорията от методиката на възпитанието (възпитателната работа). *Принципите на общата методика* на възпитателната работа са изходните положения, които лежат в основата на построяването на педагогическата дейност, конкретизират и разкриват нейното съдържание. Като се тръгва от общата методика на

възпитателната работа, могат да се конкретизират специфични *принципи на практическата възпитателна дейност*. Сред принципите на общата методика се включват основните принципи на възпитанието, обосновани в теорията. Взаимовръзката на теорията на възпитанието и общата методика на възпитателната работа с конкретните методики на възпитание е самостоятелно принципно изискване.

Съществува и *конкретно разграничение на принципи на* колективното, груповото, клубното и на индивидуалното възпитание, на възпитанието в училищните и в извънучилищните институции, на общественото и семейното, на възпитанието в масовите и в авторските и алтернативните училища и институции и др.

Гледища и подходи към обосновката на принципите

1. Теоретическите закономерности в дадена наука се обосновават като принципи на практическата дейност (наукоедческа логико-методологическа гл. т.). Дефиниране на основни закономерности, доказани в педагогическата теория, от които произтичат основни принципи на практическата възпитателна работа. Закономерностите са предмет на внимание повече в психологическата наука – главно педагогическата, детската и психологията на развитието, а педагогиката извежда на тази база принципите на възпитанието, образованието и обучението.

2. Интегриране в научно-педагогическото познание на изучаването на закономерности и принципи, отнасящи се до човека, неговото взаимодействие с околните и развитието му (антропологическа и психологическа гледна точка).

3. Обосноваване на основни закономерности и принципни положения на възпитанието в резултат на утвърдена традиция и развити съждения в историята на педагогиката и педагогическите идеи от древността до днес (историко-педагогическа гл.т.)

4. Основните принципи на педагогиката и педагогическия процес са дефинирани от гледна точка на анализ на актуалното състояние и преодоляването на дефицити в педагогическата практика (социологическа и социално-критична гледна точка).

5. Основни принципни положения са изведени в зависимост от новаторски, иновационни, реформаторски, алтернативни и други теории, течения, направления и движения за “ново” възпитание (реформаторска педагогика, педагогика на сътрудничеството и др.)

6. Разработване на съвременните измерения на принципите на възпитанието от гледна точка на социалното прогнозиране и футурологичен подход във връзка с измененията в бъдещето и водещи идеи в педагогическите парадигми.

7. Основните принципни положения за възпитанието са систематизирани от гледна точка на единна монистична теория за възпитанието, основана на философска, психологическа, социологическа, културологическа, политологическа или друга теория или концепция (конкретно-научна гледна точка).

8. Принципни положения за осъществяване на възпитанието са изведени на прагматична основа, обосновани от потребностите, целите и възможностите на субектите на педагогическото взаимодействие и насочени към конкретни задачи за умствено, нравствено, естетическо, екологическо, трудово или физическо възпитание или определена възрастова група.

9. Разработка на проблема за принципите от гледна точка на даден научен подход - описателен, обяснителен, аналитичен, синтетичен, системен, структурен, информационен, холистичен или на мета- равнище(научно-методологическа гледна точка).

10. Основните принципи на педагогическия процес и конкретните педагогически принципи се отнасят до възпитанието, обучението, съдържанието, технологията или управлението на образованието на различни равнища (педагогическа гледна точка).

11. Основните принципи за възпитанието са основани на различни алтернативи- класика и съвременност, традиция и новаторство, консерватизъм и либерализъм, индивидуална и социална педагогика, “черна” педагогика и “антипедагогика” и др. (алтернативна гледна точка).

12. Извеждане на принципите на възпитание съобразно видовете и институциите, които го осъществяват - предучилищно, училищно, семейно, извънучилищно, медийно, дистанционно, неформално, клубно и др. (институционална гледна точка).

13. Основни принципи и правила на възпитание се съотнасят до конкретни субекти в конкретно време и място, които са валидни “тук и сега” и се променят динамично (конкретно – субективна гледна точка).

14. Критично-описателен подход, при който се структурират и представят с дидактическа цел общоприетите виждания на преобладаващата част от вижданията по проблема за обосновката на принципите на възпитание (дидактическа гледна точка).

Обосновката на принципите на възпитанието в българската педагогика

В българската педагогика проблемът за педагогическите принципи е бил предмет на внимание в учебниците по педагогика, разработени от университетските преподаватели през XX век.

Хр. Николов, М. Герасков, П. Цонев и др. дефинират проблема и го развиват в частност по отношение на принципите на обучението или т.нар. дидактични принципи.

Във втората половина на века проблемът за принципите на обучението е подробно обоснован в учебниците по педагогика под редакцията на Г. Хрусанов, по дидактика на М. Андреев, П. Петров, Д. Цветков, Пл. Радев и др.

Принципите на възпитание, се отдиференцират самостоятелно във втората половина XX век в университетските учебници и курсове от лекции по педагогика и по теория (основи) на възпитанието. Трактовките в тях се разграничават ярко на два периода. Излезлите до 1989г. са посветени на принципите на т.нар. комунистическо възпитание. Характерно за тях е, че те като цяло следват постановките на съветската педагогика. Дори публикуваните през първите години на демократичните промени курсове от лекции по теория на възпитанието правят само известна редукация на директните политически и идеологически принципи, като комунистическа целеустременост, партийност и класово-партиен подход, както и на трактовката на останалите принципи като принципи на “комунистическото” възпитание.

От началото на 90-те години се появява и тенденция за преоткриване на съвременните измерения на принципите и за търсене на нови и необосновавани до този момент в теорията на възпитанието у нас принципни положения, изведени от водещи нови идеи в педагогическите парадигми на базата на социално-прогностични и футурулогични концепции. Възникват и някои чисто авторски варианти на модифициране и формулировка на педагогически принципи, отнесени към различни сфери или институции за възпитание.

Извеждането на основните принципи на педагогическото взаимодействие от позицията на новата педагогическа парадигма могат да бъдат изведени като нов подход в обосновката на принципите на възпитанието. Това е направено в цялостен вид за пръв път от М. Белова в публикуван курс лекции (1993). Пл. Радев формулира

закономерностите на училищното възпитание на базата на съвременните теории за личността (2001). По-нетрадиционна е и позицията на Д. Кр. Димитров по отношение на принципите на предучилищното възпитание в предлагания от него авторски модел на “нова забавачница” (2002). Обосновават се принципите на отделни направления на възпитанието –например на нравственото и хуманистичното възпитание (Ж.Атанасов, 1982), на теорията и методиката на естетико-художественото възпитание (Н.Бояджиева,1993,1995,1997), на реформаторската педагогика и нетрадиционните педагогически подходи във възпитанието (Г. Бижков, 1994; Н. Бояджиева, 1994; Л. Цветанова-Чурукова,1994 и др.), на съвременна трактовка на принципите на класическата педагогика от гледна точка на хуманизма и културосъобразността (Ж.Атанасов, 1991,1992) и на общуването (Г. Димитрова, 2002), на методиката на възпитанието (Е.Рангелова, 2001) и др.

Друга тенденция, която тръгва от възпитателната практика, е открояване и система на принципите и правилата, които ръководят учителя или родителя като възпитател. Обосноват се основни принципи на консултирането по проблеми на възпитанието на подрастващите и на консултативно-терапевтична и корекционно възпитателна работа с тях.

Класификации на принципите на възпитанието

Във връзка с открояването на водещите (основните) принципи на теорията на възпитанието може да се приложи описателно-аналитичен подход и контент-анализ на базата на съществуващите класификации в учебниците и ръководствата по педагогика и теория на възпитанието от последните десетилетия на миналия век. При класифицирането на принципите на възпитанието някои от принципите се повтарят в повечето от тях, други се срещат по-рядко, а трети се появяват единично и наброяват десетки варианти.

Принципът за комунистическа целеустременост, висока идейност, партийност и обществено-политическа насоченост присъства неотменно в почти всички класификациите на принципите на комунистическото възпитание. След демократичните промени той автоматично отпада, без да се заменя с друг.

Най-често срещани принципи в трудовете по педагогика са: *връзка с живота и труда; възискателност и уважение, съчетано в доверие към личността; индивидуален подход и съобразяване с възрастовите особености на възпитаниците; единство във възпитателните въздействия и изисквания, съгласуваност и координираност между тях и комплексен подход във възпитанието; системност, последователност и продължителност ; възпитанието в и чрез колектива; хуманизъм, хуманност и толерантност; възпитание в труда и за обществено-полезен труд.*

Ако се тръгне от постановката, че **основните принципи на възпитанието** са тези, които са обосновани категорично от повече теоретици, то това са посочените по-горе принципи. Те могат да се формулирани обобщено като:

- **принцип на практическа приложимост, реалистичност и връзка с живота;**
- **принцип на позитивност, опора на положителното, доверие във възможностите на възпитаника, съчетани с възискателност и изисквания;**
- **принцип на възрастово и индивидуално-личностен психологически подход;**
- **принцип на единство във възпитателните въздействия и изисквания;**
- **съгласуваност, координираност и комплексен подход във възпитанието;**

- **системност, последователност, продължителност и непрекъснатост на процеса;**
- **хуманност и толерантност;**
- **възпитание в процеса на труда.**

Освен изброените принципи, различните автори посочават и други общи принципи, които имат съществено значение в съвременния процес на възпитание. Те са обосновани от новите педагогически парадигми и формулировките им не съвпадат с традиционно утвърдените като например: **разнообразие във възпитателната дейност и диференцираност във възпитателните въздействия** - Ат. Попов (1994, 2000); **хетерогенност, ускорение, преходност и временност (адхокрация), адаптивност, дестандартизация, нестандартност в мисленето и поведението, самостоятелност и перманентност, самовъзпитание и непрекъсната работа върху себе си** - М. Белова (1993,1995,1997).

Съществуват и класификации на принципите на основата на постановката за **единство на педагогическо ръководство и самостоятелност; на развитие на личността и колектива; на цели, средства, методи и условия на възпитание; за единство и взаимовръзка на принципите на възпитанието** - Г. Нойнерт и Ю. К. Бабански (1984), **на умствено и трудово възпитание; на труд и наслада; на самодейност и самовъзпитание; на морални норми и нравствено поведение; на гражданственост и човечност; на естетическо и етическо начало; на емоционална култура и развитие на функциите на общуването** и др.(В. Азаров,1979). Такава формулировка на принципите отразява важен за педагогическата наука подход, който отчита сложната и противоречива същностна характеристика на процеса на възпитание като педагогическо взаимодействие.

От тази позиция е направена класификацията на принципите на педагогическото взаимодействие в “Новата Забавачница” на Д. К. Димитров (2002). Това са **принцип за безгранично саморазвитие, обогатяване и взаимностимулиращо сътворяване на съвместния живот; принцип за самоценност на процеса и удоволствие от съвместната дейност; принцип за непрекъснато разширяване и усъвършенстване на компетенциите и компетентността на двата субекта; принцип за смяна (субституция) на функциите; принцип за инвариантно-вариативно протичане на взаимодействието; принцип за вертикалните и хоризонталните трансформации** [Димитров, 2002, 21-24]. Тази класификация отразява най-ярко подхода към обосновка на принципите от гледна точка на педагогическото взаимодействие.

Въз основа на изброените варианти на класификации могат да се предложат някои основни принципни положения във възпитанието, които са валидни в началото на нашето столетие. Част от тях са непреходни и класически като принципите за **природосъобразност, културсъобразност и хуманност**, но те са обогатени с нови акценти като например *екологичен и екологосъобразен подход* във възпитанието и формирането на личността. Общопризнати и аксиоматични са **възрастовият и диференциран подход**, но са задължително съчетани с **индивидуален и личностен подход** и *хетерогенност* в процеса на възпитанието. На свой ред те се допълват и от принципа за **единство на индивидуално-личностното и групово-колективното възпитание и взаимодействие**. Безспорни и доказани са принципите за **педагогическа целесъобразност, системност, последователност, непрекъснатост и непротиворечивост** в процеса на възпитанието, но те са допълнени от изискването за **комплексност и цялостност във формирането на личността**. Никой не се съмнява днес във важността на принципа за **опора върху положителното и доверие във възможностите и нравствените сили на възпитаника**, но днес те се наричат

позитивен подход във възпитанието. **Единството между ръководство и управление на дейността и самодейност и самоуправление и активност във възпитанието** е самоочевиден принцип, но той се допълва от изискването за **единство и цялостност на дейностите** във възпитателното взаимодействие, *непротиворечивост между изискване и принуда, свобода и самоинициатива, задължителност и доброволност* на участниците и него. Принципите на **възпитание в и чрез труда, чрез колектива и групата** и междуличностните взаимоотношения в тях, които са утвърдени в педагогиката, се допълват и от принципите за **възпитание в и чрез изкуството, творчеството и творческите дейности, играта, развлечението и забавата**. А принципът за **възпитаващия характер на обучението**, обоснован великолепно още в класическата педагогика, е важно изискване и за съвременното образование и се допълва от изискването за *обучаващо възпитание*.

Сравнително нови и актуални са и такива принципи *като интеркултурност, възпитание на децата въз основа и със зачитане на техните права, равнопоставеност и толерантност, хетегоренност и зачитане на многообразието, ускорение, непрекъснатост, временност и преходност, динамичност, адаптивност и др.*

Много от тези принципи са теоретично обосновани в книги, монографии и учебници по педагогика, други се реализират на практика в нови, нетрадиционни модели на училища, школи или направления, а трети са още на равнището на пожелания, очаквания или лозунги, които не са стигнали до цялостно реално практическо приложение. В съвременната педагогическа литература се срещат описания на модели на различни видове училища – на живота, на диалога на културите, екологическо, адаптивно и др., всяко от които изпробва и реализира собствени принципи в осъществяването на цялостния педагогически процес, в т.ч. и на възпитанието. Едва ли е възможно и необходимо тяхното описание, но по-важното е, че те са доказателство за тезата, че педагогическите принципи не само са конкретизация на педагогическите закономерности, но и практическо приложение и творение на субектите на педагогическото взаимодействие - учители и възпитатели, ученици и родители, извънучилищните институции, на общественото и семейното, на възпитанието в масовите и в авторските и алтернативните училища и институции и др.

Принципът за хуманност и толерантност във възпитанието

Принципът за хуманност, хуманен подход към детето в процеса на неговото възпитание е класически принцип в педагогиката. Този принцип поставя човека като главна ценност в системата на взаимоотношенията, а хуманността като главна тяхна норма. Съобразно този принцип педагогическото възпитателно взаимодействие трябва да се основава на уважение към всеки човек, на приемането на неговата собствена стойност като самоценност. Този принцип се допълва от принципа за толерантност, чието формулиране принадлежи към съвременните измерения на принципите на възпитанието. Най-цялостно М. Белова обосновава толерантността като водеща идея на възпитателния процес от гледна точка на водещите идеи в съвременните педагогически парадигми (1993). Той е насочен към осигуряване на толерантност и търпимост към различията във вероизповеданието, миросгледа, ценностните ориентации и етнокултурните особености на базата на задачата за приоритетна грижа за физическото, психическото (душевното) и социалното здраве на човека.

Условия за реализация на този принцип са доброволността на участието, доверието в човека, оптимистичната стратегия в определянето на възпитателните задачи, предпазване от негативните последствия в процеса на педагогическото взаимодействие, създаване на условия и осъзнаване от детето на неговата социална

защитеност, формиране на готовност за защита на неговите интереси, отчитане и съобразяване с индивидуалните потребности и интереси, вкусове и предпочитания, както и пробуждане и развиване на нови интереси и ценностни ориентации.

Принципът за хуманност и толерантност е тясно свързан и с класическите (принципът за природосъобразност и културосъобразност), и със съвременните принципи на възпитанието (принципът за хетерогенност и индивидуализация и мултикултурност.)

Идеята за необходимостта от културосъобразност във възпитанието е обоснована и се среща отчетливо в трудовете още на Дж. Лок през XVII век, на К. Адр. Хелвеций през XVIII век и на Й. Х. Песталоци. **Принципът за културосъобразност** е формулиран за пръв път цялостно от **Адолф Дистервег** през XIX век. В съвременната му трактовка той означава, че възпитанието трябва да се основава на общочовешките ценности на културата и да се изгражда в съответствие с ценностите и нормите на националните и други интегрирани с тях или съществуващи относително самостоятелно култури, със специфичните особености, присъщи на традициите на едни или други региони, които не противоречат на общочовешките ценности. В съответствие с този принцип възпитаниците следва да се приобщават към различните пластове на културата на етноса, обществото и света като цяло (битова, физическа, духовна, интелектуална, материална, икономическа, политическа, нравствена, естетическа, екологическа, религиозна и др.) в регионален, национален, международен и глобален мащаб.

Реализацията на този принцип съществено се усложнява днес във връзка с това, че културните ценности от общочовешки характер и ценностите на конкретните социуми и етнокултурни общности не само не са идентични, но могат и съществено да се различават, да влизат в противоречие една с друга, с общоприетите или националните ценностни приоритети или по-широки регионални или глобални ценностни ориентации. Намирането на баланс между ценностите на различни култури и субкултури е едно от условията за ефективността на възпитанието. Във връзка с това като специфично измерение на този принцип е и изискването за интеркултурност и или мултикултурност във възпитанието.

Принципът за хетерогенност, индивидуализация и индивидуален подход във възпитанието е също тясно взаимосвързан с принципа на хуманност и толерантност. Той предполага определяне на индивидуалната перспектива за социално развитие на всеки възпитаник и специфичните задачи, подходи, методи и средства за осъществяването ѝ съобразно индивидуалните, социално-възрастови и типологични различия. Той е свързан и със съобразяването със специфичните индивидуални особености при включване на възпитаниците в различни видове дейност, с разкриването на потенциала на личността във възпитателната работа, с предоставянето на възможности на всеки ученик за самореализация и саморазвитие на базата на индивидуалните му предпочитания, потребности и интереси.

Съвременни измерения на принципите на възпитание. Класификация.

1. Принципи с научен и социален характер :

1.1 *Принцип за научност на възпитанието* – включва внедряване достиженията на съвременната наука за човека , обогатява съдържанието на възпитанието, на възпитателния процес, на формите, методите, на организацията и управлението на възпитателната работа и възпитателния процес. Изисква строго прилагане на психологически критерии при осъществяване на възпитателния процес, което създава предпоставки за стимулиране на психическите процеси и дейност у личността, нейният стремеж към личностно-индивидуално поведение, съобразено със социалните норми.

1.2 *Принцип за целенасоченост на възпитанието* – налага изискването за осъзнатост на целите на възпитателната работа от субективните възпитателни фактори. Тук основното е стремежа за формулиране на основни цели и тяхното сполучливо ранжиране на подцели, задачи и възпитателни мероприятия. Целта включва и съдържанието на възпитанието.

1.3 *Принцип на държавно-обществено начало на възпитанието* – възпитанието, възпитателната работа и нейната организация и управление са подчинени на държавните и национални интереси. Това задължава държавните институции (МОН, Министерство на труда и социалната политика, Агенцията за възпитанието на младежта и спорта) да осигурят условия за оптимално възпитание и развитие на всяка личност в обществото. Тук се включва и общественото начало на възпитанието на личността чрез неправителствени организации. Нужна е координация и синхронизация на тяхната работа с държавните институции.

1.4 *Принцип на свързване възпитателната работа с живота на обществото* – да се възпита у личността способност за социална и професионална мобилност, и толерантност, за изразяването на граждански позиции и активност в борбата срещу типовете и видове социални отклонения у личността и обществото.

2. Принципи с организационно-управленски характер :

2.1 *Принцип за комплексност и интергративност на възпитателната работа* – комплексността създава нуждата да се определят елементите на системата и техните връзки, за да може да се координира тяхното взаимодействие, да се осигурят прави и обратни връзки, движението на възпитателната информация, нейната интензивност, характер и съдържание. Интергративността засяга взаимодействието на субективните възпитателни фактори. Интерграцията допринася за стабилността и устойчивостта на възпитателното взаимодействие, възпитателната работа и възпитателния процес.

2.2 *Принцип на организация и управление на възпитателната работа* – тя включва основни въпроси като: формирането и реализирането на оптимални възпитателни цели, задачи и мероприятия; определяне и класифициране на възпитателните дейности; създаването на календарни и мрежови графици за възпитателна работа и тяхната координация, синхронизация и контрол

3. Принципи с приложно-възпитателен характер :

3.1 *Принцип на хуманност, демократичност и свобода* – педагогическият хуманизъм изисква съобразяване с потребностите, интересите, достойнствата на личността, зачитане на нейната автономност и свобода на избор. Демократичността на възпитанието и възпитателната дейност задължава да зачитаме правата и задълженията на възпитаника, да изграждаме у него демократично отношение към другите хора, към социалните групи, обществото и държавата. Тук главното е работа по изграждане на свободен дух на личността.

3.2 *Принцип за възпитателната роля на труда* – има за цел да възпита у личността любов и уважение към физическия и умствен труд. Налага си и още една подцел, свързана с нагласата за овладяване на професия с интелектуален труд. Съвременната психология и генетика доказват, че само чрез дейности може да се изгражда и развива личността и нейните качества. А трудът е основна човешка дейност.

3.3 *Принцип за единство на уважението и изискванията от личността* (А.С. Макаренко). Днес той звучи така: изискваме от личността, защото я уважаваме, защото желаем да се развива успешно, да бъде свободна. От същността на този принцип произлизат многобройни изисквания както към възпитателя, така и към възпитаниците. От възпитателят се изисква изграждането и култивирането на такива качества като

строгост и толерантност, хуманизъм и оптимизъм, способност за партньорство с възпитаника и др.

3.4 *Принцип на педагогически оптимизъм* (Макаренко) – всяка личност има свои особености, своя уникалност, нужно е да познаваме тези характеристики, да ги уважаваме и да се съобразяваме в конкретното възпитателно въздействие. Индивидуалните особености налагат да се съобразяваме с тях, а това се постига ,като диференцираме и дозираме конкретното възпитателно съдържание.

3.5 *Принцип на ефективност на взаимодействието на субективните възпитателни фактори* – възпитателната работа и възпитателното въздействие се реализира от многобройни субективни и обективни фактори (родители,учители, приятели, съседи и т.н). Това многообразие налага координация и синхронизация както на възпитателните мероприятия, така и на подбора и дозировката на възпитателното съдържание, защото много често се стига до разминаване и противоречия във възпитателните стратегии.

3.6 *Принцип на перманентност на педагогическата квалификация на субективните възпитателни фактори* – възпитателният процес е непрекъснат, тази негова особеност налага непрекъснат подход във възпитателната работа. Тук се налагат такива изисквания, като подходящо приобщаване към предишните въздействия и съобразяване с тяхното съдържание и сила, актуалност и проявен интерес от страна на възпитаника.

2014 Дос. Соня Георгиева